

Opțiunea pentru una sau alta dintre variante este făcută în funcție de teologia contextului (vezi, de exemplu, Evr. 1, 7-9, pp. 26-29 sau 2, 17, pp. 64-65). Putem menționa totodată și faptul că, deși provine din mediul teologic neoprotestant, autoarea comentariului nu se sfiște să utilizeze în scop exegetic chiar și hotărârile sau definițiile Sinoadelor Ecumenice (p. 64), dând astfel dovadă de o promițătoare deschidere față de tradiția Bisericii din primul mileniu.

Explicațiile concise și elegante ale limbii grecești a *Epistolei către Evrei* lămuresc multe dintre dificultățile textului, autoarea subliniind întotdeauna legătura dintre versetele individuale și ansamblul temelor ori stilul literar al întregii *Epistole*, așa încât cititorul să aibă o perspectivă cuprinzătoare, îmboldindu-l astfel să intre într-o legătură directă cu textul însuși.

*

Remus Mihai Feraru - „O istorie a Bisericii de la origini până la Marea Schismă din 1054”, Editura Eurostampa & Editura Universității „Aurel Vlaicu” din Arad, Timișoara, 2021, 567 p.

BENIAMIN A. DOCTOR
Teologie pastorală anul IV

Lucrarea de față, elaborată de către domnul conf. univ. dr. habil. Remus Mihai Feraru, reprezintă un **compendiu riguros și documentat** de Istorie Bisericească Universală, destinat în principal studenților de la teologie, dar și profesorilor, cercetătorilor și publicului larg interesat de istoria Bisericii Universale. Apărută într-o ediție revizuită și extinsă față de versiunea precedentă din 2016, cartea se impune prin **structura sa clară, sistematică și densitatea informațiilor**, combinate cu o analiză profundă a surselor epigrafice și literare din primele secole creștine. Ediția din 2021 este revizuită și adăugită față de cea precedentă din 2016, oferind o expunere matură și sistematică a etapelor fundamentale ale creștinismului istoric, până la momentul traumatic al Marii Schisme din 1054.

Volumul se remarcă printr-o structurare tematică coerentă și echilibrată, fiind alcătuit din șase mari capitole cuprinzând 567 de pagini care tratează, succesiv, fundamentele istoriei creștinismului, contextul politico-religios în care s-a născut Biserica, dezvoltarea acesteia în primele trei secole, perioada persecuțiilor și recunoașterii oficiale, epoca Sinoadelor Ecumenice și

disputelor doctrinare, precum și perioada de maturizare instituțională și teologică ce precede ruptura Bisericii Universale în Biserica Răsăriteană și Biserica Apuseană. Unul dintre elementele care conferă originalitate lucrării este abordarea specială acordată surselor epigrafice și literare, autorul oferind un studiu atent al acestora pentru a susține și completa demersul istoric.

Autorul delimitează clar obiectul istoriei bisericești ca știință, subliniind caracterul teandric al Bisericii, „divină” prin întemeierea și misiunea ei, dar și „umană” prin forma de organizare și prin membrii ei. Istoria creștinismului este prezentată ca o componentă organică a istoriei universale, dar cu o perspectivă proprie asupra finalității evenimentelor și a sensului lor profund. Metodologia expusă este solidă, fiind inspirată din practica istorică generală, dar adaptată specificului eclesial. Clasificarea izvoarelor, raportarea la tradiții, precum și apelul la științele auxiliare (paleografie, epigrafie, arheologie și diplomatie) întăresc caracterul academic și serios al lucrării. Demersul autorului este susținut de o vastă bibliografie, atât românească, cât și internațională, precum și de o cunoaștere profundă a literaturii patristice și a documentelor epigrafice. În mod special se remarcă opțiunea pentru un dialog constant între datele istoriei și semnificația lor teologică, între faptele documentate și sensurile lor eclesiologice. Astfel, Biserica nu este redusă la o instituție socială sau politică, ci este prezentată în toată complexitatea sa teandrică - o realitate vizibilă, dar și harică, umană în organizare, dar divină în origine și scop.

În mod special, trebuie remarcat echilibrul cu care sunt abordate temele sensibile: disputele doctrinare, marile erezii (arianism, pnevmatomahism, nestorianism, monofizism), relația dintre autoritatea episcopală și cea imperială, (poziția Romei și poziția Constantinopolului) în cadrul creștinismului universal și tensiunile dintre centrele patriarhale. Analiza sinoadelor ecumenice este una detaliată, clară și fidelă surselor, iar cronologia deciziilor dogmatice este integrată armonios în narațiunea istorică. Este apreciabilă și obiectivitatea autorului în tratarea temei Marii Schisme, a cauzelor teologice și politice care au dus la ruptura din 1054, fără să alunece într-o retorică confesională partizană.

Fiecare epocă este analizată în profunzime, cu o remarcabilă capacitate de a sintetiza și de a explica, într-un limbaj accesibil, dar niciodată simplist, fenomene istorico-teologice de o complexitate majoră. Volumul beneficiază de o ancorare metodologică solidă, oferind încă din primele pagini o prezentare atentă a metodelor de cercetare, a izvoarelor istorice și a științelor auxiliare, demonstrând o reală stăpânire a instrumentarului istoriografic contemporan.

Un alt merit al lucrării este accentul pus pe răspândirea creștinismului în diverse arii geografice, prin prezentarea misiunilor, a strategiilor de evanghelizare și a impactului religios și cultural al convertirii popoarelor germanice, slave sau asiatice. Fenomenul monahal, atât în Răsărit cât și în Apus, este tratat cu deosebită profunzime, autorul reușind să evidențieze rolul

spiritual, social și cultural al monahismului în formarea identității creștine. De asemenea, cultul, Liturghia, Sfintele Taine și viața bisericească sunt prezentate nu doar ca forme rituale, ci ca expresii vii ale trăirii ecleziale în context istoric. Cititorul poate regăsi, în paginile acestei cărți, o frescă a sfințeniei trăite în istorie, de la Părinții pustiei la organizarea monastică athonită sau benedictină, fiecare cu aportul său specific la viața eclesială.

Stilul autorului este clar, sobru și didactic, ceea ce face ca lucrarea să fie nu doar un tratat de specialitate, ci și un manual accesibil, util atât pentru uz academic, cât și pentru lectură formativă. Bibliografia este actualizată, bogată și atent selecționată, incluzând atât surse patristice și izvoare primare, cât și studii de istorie bisericească recunoscute la nivel internațional. Inserarea unor hărți și indexuri detaliate completează caracterul didactic al cărții și o recomandă ca instrument de bază în studiul istoriei creștinismului. Se remarcă o echilibrare fericită între exigențele discursului științific și căldura mărturisitoare a unei teologii vii. Cititorul este astfel însoțit de un autor care nu doar relatează istoria, ci o interpretează din interiorul Tradiției, cu smerenie, dar și cu responsabilitate teologică.

În concluzie, volumul intitulat *O istorie a Bisericii de la origini până la Marea Schismă din 1054* alcătuit după o experiență de peste 20 de ani de predare și de documentare de către profesorul Remus Mihai Feraru care reprezintă o contribuție valoroasă în domeniul teologiei istorice. Domnul profesor oferă o sinteză solidă și bine documentată, care respectă exigențele cercetării academice, dar rămâne în același timp profund accesibil și ancorat în realitatea spirituală a temei tratate. Este o lucrare care nu doar informează, ci și formează, o referință esențială pentru oricine dorește să înțeleagă complexitatea și frumusețea devenirii Bisericii lui Hristos în primele sale veacuri. Domnul profesor Remus Mihai Feraru oferă teologiei românești o contribuție valoroasă, un reper solid în înțelegerea devenirii istorice a Bisericii lui Hristos și un model de a face teologie istorică în spirit patristic și academic deopotrivă. Prin claritate, echilibru, bogăție informațională și fidelitate față de Tradiție, această lucrare merită să fie cunoscută, citită, comentată și integrată în corpusul formativ al noilor generații de teologi, istorici și credincioși iubitori ai Adevărului întrupat în istorie.

Recomandăm cu deosebită plăcere această lucrare deoarece este o lucrare de suflet și de conștiință, o sinteză construită pe ani de cercetare, reflecție și predare, o lucrare care după ce va fi parcursă cu o atenție deosebită și cu creionul în mână v-a deschide cu siguranță ușile încuiate ale cunoaștinței, și v-a remedia lagunele cu privire la Istoria Bisericească Universală.

Mulțumim domnului conf. univ. dr. habil. Remus Mihai Feraru, că încă o dată pune la îndemâna doritorilor de studiu istoric bisericesc mai mult decât un manual, un documentar al Istoriei Bisericești Universale de 1054 de ani în doar 567 de pagini.